

“Een heilig man voor Vlaanderen”

Emiel Vliebergh, 1872-1925

LEEN VAN MOLLE

*“’t Woont wat beters nog dan wijsheid
Aan de hoogste school te Leuven:
’t Woont voor ’t land in ’t huis der Waaistraat
’t Woont een heilig man voor Vlaanderen!”¹*

Vijfenzeventig jaar geleden is Emiel Vliebergh in zijn huis in de Waaistraat nummer tien in Leuven overleden. Hij was geboren op 24 januari 1872 in de rijks-wachtkazerne van Zoutleeuw. Zijn vader was een “gendarm”, zijn moeder was voor haar huwelijk in Wetteren “bloemwerkster” geweest.² De dag na Vlieberghs overlijden, op 6 januari 1925, blokletterde de *Gazet van Antwerpen*: “Dood van een heilige”.³ Dit artikel gaat op zoek naar de betekenis van die twee levensmomenten: de geboorte van een bekende en gewaardeerde flamingant in een erg bescheiden gezin en zijn dood die “voor het Katholieke Vlaanderen een dag van rouw” werd genoemd.⁴

Sociale promotie

In het sociaal gelede, hiërarchisch geordende en nog sterk verfranste Vlaanderen van het einde van de negentiende eeuw was sociale promotie voor een getalenteerde Vlaming niet uitgesloten. De economische opgang van Vlaanderen, de kracht van de Vlaamse beweging en de politieke democratisering resulteerden in

1. L. REYPPENS s.j., Uit het gedicht Aan prof. Vliebergh heiliger gedachtenis, in: *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 25, 1925, nr. 3, pp. 1-2.

2. Wetteren, Burgerlijke Stand, huwelijksakte Frans Vliebergh en Juliana De Kestelier, 2 februari 1871; Zoutleeuw, Burgerlijke Stand, geboorteakte van Joannes Emilius Vliebergh, 24 januari 1872.

3. *Gazet van Antwerpen*, 7 januari 1925, p. 1.

4. E. VAN DIEVOET, Emiel Vliebergh, in: *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 25, 1925, nr. 3, pp. 3-23 (p. 3).

een synergie die de sociale emancipatie van de Vlamingen in de hand heeft gewerkt: dat is al eerder gezegd en geschreven.⁵ De eigentijdse woordenschat levert een rijk arsenaal op aan benamingen voor dit aan de gang zijnde emancipatieproces: 'ons volk moet herleven', de wederopstanding van Vlaanderen, werd het doel genoemd; volksontwikkeling en volksverheffing werden door het katholieke cultuurflamingantisme als hefbomen aangewezen.⁶

Maar de persoonsgebonden wegen waarlangs dit emancipatieproces in concreto verliep, zijn niet gemakkelijk te reconstrueren. Over één van die wegen zijn we wel goed ingelicht, met name over de rol van Vlaamsgezinde surveillant, priesterleraars en superiors in kleinseminaries en colleges: mede door hun toedoen heeft de katholieke Vlaamse studentenbeweging wortel geschoten en werden goede leerlingen aangespoord om hogere studies aan te vatten.⁷ Toch ontbreekt het nog aan systematisch onderzoek naar de intergenerationele transitieprocessen: welke studie- en beroepskeuzes werden van generatie tot generatie gemaakt? Welke personen, instellingen of omstandigheden hebben, naast het schoolmilieu, de klim van Vlaamse jongens op de maatschappelijke ladder bevorderd? Welke jongeren kregen promotiekansen: die uit een stedelijke of een landelijke omgeving, kinderen van de hogere burgerij, ook die van onderwijzers, bedienden, ambtenaren, boeren, ambachtelijke en commerciële middenstanders of zelfs die van arbeiders?

Onderzoek naar de negentiende-eeuwse sociale stratificatie wijst op een vrij grote stabiliteit in de sociale toplagen (adel en hoge burgerij), maar op een opmerkelijke instabiliteit in de sociale midden- en onderlaag. Opklimmen op de maatschappelijke ladder was veel moeilijker dan afglijden tot op het niveau van bezitloosheid en marginalisering. Vooral keuterboeren, landarbeiders, industriearbeiders, kleinhandelaars en kleine ambachtelijke ondernemers kenden een zeer onzeker bestaan. Detailonderzoek over Rijsel, Niort, Milaan en Bremen toont aan dat gemakkelijk één derde van de ambachtelijke en commerciële ondernemingen in

5. Ik verwijs bv. naar het artikel van D. LUYTEN, *Economie*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp. 1023-1044 (vooral pp. 1023-1031).

6. Talrijke Vlaamse actievoerders uit radicaal-liberale en katholieke kringen hebben ca. 1900-1914 pleidooien voor volksontwikkeling gehouden, onder meer August Vermeylen, Lodewijk De Raet en Frans Van Cauwelaert; Edward Luytgaerens, proost en algemeen secretaris van de Boerenbond, hield vanaf 1908 talrijke toespraken over volksontwikkeling en publiceerde een brochure onder die titel die twee edities kende (1909 en 1910). De term 'cultuurflamingantisme' werd vermoedelijk door Hendrik Elias gelanceerd in de titel van het vierde deel van diens *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, over de periode 1883-1914 (uitgegeven in 1965).

7. Daarom heeft de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* artikelen opgenomen over de kleinseminaries van Hoogstraten, Mechelen, Roeselare, Sint-Niklaas en Sint-Truiden.

de steden een levensduur van amper enkele jaren kende. *Multiple jobholding, income pooling, jobjumping*, en migratie werden courant als familiale overlevingsstrategieën aangewend. Om een leefbaar gezinsinkomen te bereiken, werd loonarbeid gecombineerd met agrarische, ambachtelijke en commerciële activiteiten. Minder duidelijk is dan welke job bepalend werd geacht voor de maatschappelijke positionering en de sociale status van dat gezin.⁸ Is het realistisch te noemen dat de Vlaamse beweging ook in dergelijke instabiele gezinnen prominente leiders recruteerde?

We ondernamen een beperkte poging om een aantal prominenten uit de onmiddellijke omgeving van Emiel Vliebergh familiaal te positioneren. Dat bleek veel minder eenvoudig te zijn dan verwacht: sociale mobiliteit en Vlaamse beweging zijn twee onderzoekstopics die elkaar nog niet hebben gevonden. De kennis omtrent het denken en handelen van de Vlaamse elite is sinds de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* wel spectaculair toegenomen, maar de kennis omtrent de familiale antecedenten van die elite is veeleer beperkt gebleven.

Onze zoektocht was gericht op het studieniveau en/of beroep van de vaders van veertien universitair gediplomeerde Vlaamsgezinde leken, die allen nauw met Vliebergh hebben samengewerkt: met name in de Boerenbond, aan de Leuvense universiteit en in de brede Vlaamse beweging.⁹ In chronologische orde volgens geboortjaar gaat het om Alfons Siffer (1850), Frans Schollaert (1851), Joris Helleputte (1852), August Laporta (1860), Prosper Pouillet (1868), Louis Scharpé (1869), Alfons Van de Perre (1872), Hilaire Allaëys (1873), Karel Heynderickx (1875), Jules Persyn (1878), Frans Van Cauwelaert (1880), Norbert Gijsen (1883), Gustaaf Sap (1886) en Emiel Van Dievoet (1886).

Over de familiale antecedenten van één van deze vijftien prominente Vlamingen, Vliebergh inbegrepen, zijn we bijzonder goed ingelicht, met name August Laporta.¹⁰ Diens grootvader Pieter Gommaar Laporta was in 1769 als vondeling aangetrof-

8. Zie o.m. H. KAELBLE, *Historical Research on Social Mobility. Western Europe and the USA in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, New York, 1981; G. CROSSICK en H.-G. HAUPT, *The Petite Bourgeoisie in Europe 1780-1914: Enterprise, Family and Independance*, London, 1995 en S. JAUMAIN, *Les petits commerçants belges face à la modernité (1880-1914)*, Bruxelles, 1994.

9. Als criterium voor Vlaamsgezindheid werd hun opname in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* gehanteerd. Een deel van de verzamelde gegevens werd ook daar gevonden, de andere in het *Nationaal Biografisch Woordenboek*, verspreide eigentijdse publicaties en historische studies.

10. Archief en Museum van het Vlaams Studentenleven, Leuven (AMVS), typoscript van het dagboek van August Laporta (1887-1895), voorafgegaan door vijf bladzijden over diens grootvader en vader. Met dank aan Louis Vos en Lieve Gevers die mij wezen op het bestaan van dit stuk.

fen aan de Lisperse poort in Lier. Hij groeide op bij een boerenknecht en kwam eerst aan de kost als brouwersgast. Na zijn huwelijk hield hij een herberg open. Diens zoon Jan Baptist Laporta leerde timmeren, werkte in Lier, Antwerpen en Brussel als “*ouvrier menuisier*”, maar vestigde zich ook tweemaal als zelfstandig timmerman met “*halve gasten*”. Hij had een tijdlang een betalende kostganger in huis. In 1840 opende hij een herberg die hij kort daarna weer opdoekte. In 1858 liet hij het timmeren definitief varen om het “*portretmaken*” te leren in Brussel, trok terug naar Lier en huwde er op vijftigjarige leeftijd. In 1864 werd zijn zoon August Laporta geboren die zelf een vooraanstaande rol in de katholieke Vlaamse studentenbeweging speelde en zich later als huisarts in Lier vestigde. Toen August Laporta overleed, was het al lang vergeten dat diens grootvader een naamloze vondeling was geweest.

Het wedervaren van drie generaties Laporta's is kenschetsend te noemen voor de erg flexibele economische basis waarop talloze negentiende-eeuwse gezinnen hun bestaan bouwden. De Laporta's tonen tevens aan dat die flexibiliteit ruimte bood voor sociale promotie, al is de overgang van een vondeling-herbergier over een timmerman-portretmaker tot een arts allicht uitzonderlijk. Ook de veertien andere geselecteerde Vlaamse prominenten hebben allen sociaal progressie gemaakt ten opzichte van hun thuismilieu. Dertien van de vijftien betrokkenen, Vliebergh inbegrepen, hebben het studieniveau van hun vaders overstegen. Slechts twee konden bogen op een universitair gevormde vader: de ministers Pouillet en Schollaert die beiden, zoals hun vaders, jurist werden. Zij waren ook de enigen die opgroeiden in een Franstalige omgeving.

De anderen moeten een trap lager op de zogenaamde ‘sociale ladder’ worden gezocht. Zevenmaal werden de familiale antecedenten in de kleinburgerlijke ambachtelijke en commerciële middenstand gevonden. Heynderickx, die jurist en algemeen secretaris van het Davidsfonds werd, was de zoon van een vermogende zelfstandige verver van wollen en katoenen stoffen uit Sint-Niklaas.¹¹ De vader van minister Helleputte was een relatief bemiddelde bakker uit Gent, die van dokter Van de Perre een welgestelde winkelier uit Geel en die van Gijsen, jurist en hoofdbestuurder van de Boerenbond, had in Antwerpen een bloeiende groot- en kleinhandel in stoffen. Siffer, kandidaat-notaris en volksvertegenwoordiger, was de zoon van een Pruisisch soldaat die zich later als handelaar in Zomergem had gevestigd. De vader van Laporta is al vermeld. Die van de germanist Persyn handelde in Wachtebeke in granen en meststoffen en was er bovendien gemeenteontvanger.

11. Met dank aan Nico Van Campenhout, stadsarchivaris van Lokeren, voor deze informatie.

Ook van andere vaders kan opgemerkt worden dat ze een openbare functie met enige verantwoordelijkheid en prestige vervulden. De vader van minister Sap was gemeenteontvanger van Kortemark, die van professor Scharpé (germanist) was accijnsbediende in Tielt en later ontvanger van belastingen. De vader van tandarts Allaeyns was onderwijzer, gemeentesecretaris en organist in Woesten. Vlieberghs vader werd, na diens oppensioenstelling als rijkswachter, politiecommissaris in Ernegem.¹²

Slechts twee betrokkenen hadden familiale antecedenten in de landbouw: volksvertegenwoordiger Van Cauwelaert, die onder meer diploma's in de rechten en de wijsbegeerte behaalde, werd geboren op een groot pachthof; professor Van Dievoet (jurist) was de zoon van een kleine boer.

Op basis van dit beperkte staal kan voorzichtig de hypothese geformuleerd worden dat een betekenisvol deel van de prominenten in de Vlaamse beweging opklom vanuit het maatschappelijke middenveld. Deze Vlaamse intelligentsia had haar voedingsbodem in het milieu van nijvere zelfstandigen (zowel in de landbouw, als in de ambachten en de handel) en van lokale gezagsdragers die enig aanzien genoten, zoals een onderwijzer, een gemeentesecretaris en een politiecommissaris. Zij beschouwden een universitair diploma voor hun zonen als een prestigieuze promotie op de maatschappelijke ladder. Tegelijkertijd ligt hier een verklaring voor de gemakkelijke toegang van die jonge elite tot het minder hooggeschoolde Vlaamse volk: volksontwikkeling kon voor hen al beginnen in het familiale milieu waarin ze waren grootgebracht. Des te opmerkelijker is de vaststelling van Peter Heyrman dat de band tussen de Vlaamse beweging en de middenstand nauwelijks sporen van Vlaamse eisen heeft nagelaten in het programma van de middenstands-beweging.¹³

Een leven rond drie ijkpunten: God, Taal en Volk

Als verbinding tussen Vlieberghs bescheiden afkomst en zijn betreurde dood fungeerde zijn uitzonderlijk rijk gevulde leven, volgens de woorden die op zijn grafkapel staan gebeiteld voor "*Taal-God-Volk*". Het wordt hier slechts kort in herinnering gebracht.¹⁴

12. Vlieberghs grootvader langs vaderszijde was bakker in Wetteren; diens ene zoon zette de bakkerij voort, de andere werd dus rijkswachter.

13. Zie P. HEYRMAN, Middenstandsbeweging en Vlaamse beweging (1880-1914) in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 58, 1999, nr. 4, pp. 211-227.

14. Ik verwijs verder naar L. VAN MOLLE, *Vliebergh Emiel*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, pp. 3516-3519 en de daar vermelde literatuur.

Vliebergh had zijn geboortejaar, 1872, toevallig gemeen met andere prominenten: de katholieke volksvertegenwoordiger Alfons Van de Perre, de liberale volksvertegenwoordiger Paul-Émile Janson en de socialisten August De Bunne en August Vermeulen. Zijn belangstelling voor de Vlaamse kwestie dateerde al uit zijn schooltijd aan het kleinseminarie van Roeselare en het college van Veurne. Vliebergh behaalde aan de Leuvense universiteit drie diploma's: in 1894 werd hij licentiaat in de morele en historische wetenschappen, in 1896 doctor in de rechten en in 1899 bovendien, na twee jaar intense studie in Duitsland, Zwitserland, Italië, Frankrijk, Engeland en Ierland, doctor in de politieke en sociale wetenschappen met een vergelijkende studie over het grondkrediet in Duitsland, Frankrijk en Italië. Na die pilootstudie, die vooral oplossingen voor het kredietprobleem in de landbouwsector aanreikte, lag een carrière in het snel opkomende rurale spaar- en kredietwezen voor de hand. Temeer daar hij zich al tijdens zijn studententijd had ingewerkt in de economische, sociale en politieke facetten van de landbouwkwestie, voornamelijk vanuit het antisocialistische perspectief dat zovele katholieken in de jaren rond de invoering van het Algemeen Meervoudig Stemrecht heeft getekend.

Toch kreeg zijn verdere leven een op het eerste gezicht erg heterogene invulling. De samenhang is te vinden in de onlosmakelijke band tussen katholiek geloof, Vlaamse én volksverbonden actie. Vlieberghs professionele activiteiten bestonden uit een combinatie van (niet bijster goed) bezoldigde functies. Ten eerste had hij een beperkte privé-praktijk als advocaat (1898-1907). Ten tweede nam hij vanaf 1898 talrijke verantwoordelijke functies in de Boerenbond en zijn deelorganisaties op zich: onder meer die van juridisch adviseur (vanaf 1898), van afgevaardigd bestuurder van de Middenkredietkas vanaf 1902 en het ondervoorzitterschap van de Boerenbond vanaf 1917. Ten derde had hij een uitgebreide collegeopdracht aan de Leuvense universiteit: in de School voor Politieke en Sociale Wetenschappen (vanaf 1902), de School voor Handels- en Consulaire Wetenschappen (vanaf 1903) en de Rechtsfaculteit (vanaf 1904). Zijn belangrijkste vakken waren: *Le mécanisme du crédit (banques et bourses)*, *Droit rural*, *Beginselen van strafrecht*, *Beginselen van strafrechtspleging*, *Beginselen van volkshuishoudkunde* en *Beginselen van niet-technische landhuishoudkunde*. Ten vierde was hij redactiesecretaris van het literaire tijdschrift *Dietsche Warande en Belfort* (1900-1907) en gedurende korte tijd ook van het weekblad *Hooger Leven* (1906-1908).

Bovendien moeten de persoonlijke engagementen van Vliebergh in rekening worden gebracht, inzonderheid het voorzitterschap van het Davidsfonds (1911-1925), van de studentenkring Met Tijd en Vlijt (1904-1925) en van het Katholiek Vlaams Verbond van het Arrondissement Leuven (1919-1925). Ten slotte moet de publicatie worden vermeld van bijna tweehonderd boeken, brochures en

artikelen, naast talloze voordrachten, meerdere studiereizen, het actieve lidmaatschap van vele Vlaamse en godsdienstige verenigingen, en zeker ook Vlieberghs ‘diplomatieke’ activiteiten als gangmaker van nieuwe Vlaamse initiatieven of als ontmijner in conflictsituaties, vooral met de academische en de kerkelijke overheid.

Hoe hij dit alles kon combineren, blijft verbazen. Vlieberghs geregistreerde uitgaande correspondentie van 1911 tot 1913 telde ongeveer 1000 verschillende geadresseerden.¹⁵ Tijdens het academiejaar had hij de gewoonte ‘s nachts door te werken, tot twee uur of nog later. Zijn ochtenden begonnen altijd met de mis om 6.30 uur. Aan de muur van zijn kantoor in de Boerenbond hing een plaatje met de veelzeggende tekst: “*Ontneem geen tijd aan mensen die veel werk hebben*”.¹⁶

Het valt op hoezeer Vliebergh zich in al die functies en taken wist te doen erkennen als een autoriteit. Hij werd bij leven en postuum in het katholieke Vlaanderen algemeen geprezen, niet zozeer om zijn uitzonderlijk intellect, zijn academische prestaties of redenaarstalent, als omwille van zijn daadkracht, zijn ‘praktisch verstand’ en wijze raadgevingen.

Met het aureool van heiligheid

Vliebergh is net geen drieënvijftig jaar geworden. Maar zijn levenseinde had zich al veel vroeger aangekondigd: in 1908, toen hij amper zesendertig jaar oud was, manifesteerden zich de eerste duidelijke tekenen van multiple sclerose. Van jaar tot jaar namen zijn mogelijkheden af. Eerst liet zijn rechterhand het afweten, daarna ook de linkerhand, dan beide benen. Vanaf januari 1912 tot aan de Eerste Wereldoorlog vonden zijn colleges en examens in zijn huis plaats, waar voortaan en tot 1925 ook zoveel mogelijk alle belangrijke vergaderingen werden gehouden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog slaagde hij er nog in zijn colleges – in het Nederlands – persklaar te maken, want ook het lesgeven werd door een snel verminderend spraakvermogen uitgesloten. Vanaf 1921-1922 werd zijn leven gereduceerd tot luisteren en moeizaam instemmend of afkeurend knikken. Toch was hij nog tot op de dag vóór zijn overlijden actief, dankzij de hulp van zijn inwonende ongehuwde zus Maria, een religieuze verpleegkundige (zuster Bernarda),

15. Reconstructie op basis van de partiel bewaarde indices op Vlieberghs “copie de lettres” van januari 1911 tot december 1913; KADOC, Papieren Emiel Vliebergh, nrs. 514VII-IX (oude nummering Davidsfonds).

16. E. VAN DIEVOET, Emiel Vliebergh [...], pp. 19-20.

een meid en een privé-secretaris (vanaf 1916 Eduard Amter die hem door de Boerenbond ter beschikking was gesteld). Zijn huis bleef tot aan zijn dood een centrumfunctie vervullen. Hij werd bijna dagelijks op de hoogte gehouden omtrent alles wat er reilde en zeilde aan de universiteit en in de Boerenbond, in de Kerk en in de politiek en nog dikwijls om raad gevraagd.

De bijna bovenmenselijke karaktersterkte waarmee Emiel Vliebergh dit aftakelingsproces heeft gedragen, heeft uiteraard een grote invloed gehad op de wijze waarop bij leven en na zijn dood tegen hem werd aangekeken. Vanaf 1912 werd in Vlaanderen geregeld gebeden voor zijn genezing: door de jezuïeten en de norbertijnen, door Davidsfondsleden en studenten. Al voor zijn dood was Vliebergh een levende legende geworden. In 1923 werden bij het Leuvense stadsbestuur de eerste stappen ondernomen om van de Waaistraat de Vlieberghstraat te maken. *Pallietier* publiceerde datzelfde jaar: “*Daar is iets heiligs in wat u omgeeft; (...) daar is de groote aanwezigheid van de geheimzinnige ziekte, opkruipend maand na maand (...). Daar is rondom u die groote victorie van de ziel, frisch en gaaf, nadat van het lichaam alleen de uiterlijkheid overbleef*”.¹⁷

Niet alleen in het hogerop geciteerde gedicht van de jezuïet Leonce Reypens werd Vliebergh na zijn overlijden een “*heilig man*” genoemd. In tientallen leedbetuigingen, gericht aan Maria Vliebergh, door familie, vrienden en bekenden, geestelijken en leken, uit binnen- en buitenland, vonden we woordelijke verwijzingen naar de ‘heiligheid’ van haar broer. Van Dievoet schreef in een postuum biografisch artikel dat het lichaam van de aflijvige omgeven was door “*de aureool van heiligheid*”.¹⁸ Het studentenblad *Ons Leven* had het meteen over “*de heilige man van Leuven*”.¹⁹ Pater Callewaert noemde hem in het dominicaanse tijdschrift *Onze Jeugd* zelfs onmiddellijk “*den Vlaamschen heiligen*”.²⁰ Talrijke *in memoriams* in kranten en tijdschriften, zoals *De Gazet van Antwerpen*, *De Standaard*, *Het Vlaamsche Land*, *Ons Volk Ontwaakt*, *De Blauwvoet*, *De Boer*, *Averbode’s Weekblad* enzovoort, droegen bij tot het verheffen van Vlieberghs figuur tot bovennatuurlijke hoogten. De jezuïet Jozef Salsmans, Vlieberghs biechtvader, heeft in 1945 in de enige uitvoerige biografie die over hem gepubliceerd is en die een erg hagio-

17. Professor Vliebergh, in: *Pallietier*, jg. 2, 1923, nr. 6, p. 2.

18. *Lijkrede uitgesproken door den Heer Van Dievoet, professor aan de Fakulteit der Rechten, den 6 januari 1925, op de begrafenis van den Heer Jan-Emiel Vliebergh, eere-professor aan de Katholieke Universiteit*, in: *Annuaire de l’Université catholique de Louvain 1920-1926*, dl. 80, Tongres, s.d., pp. ccxxx-ccxxxiii; E. VAN DIEVOET, Emiel Vliebergh [...] (pp. 3 en 23).

19. In piam memoriam Professor Emeritus Emiel Vliebergh, in: *Ons Leven*, jg. 37, 1925, nr. 5-6, pp. 65-66; de uitspraak “*den heiligen van Leuven*” zou al gedaan geweest zijn door Hugo Verriest.

20. *Onze Jeugd*, jg. 6, 1925, nr. 2, p. 45.

grafisch karakter vertoonde, het heersende discours nogmaals bevestigd. Salsmans noemde Vliebergh ook toen onomwonden “*den Heilige der Vlaamsche Beweging*”.²¹

Voor velen ging het daarbij om meer dan een metafoor, ingegeven door groot respect. De materiële getuigenissen van Vlieberghs ziekte werden zorgvuldig bewaard, uitgedeeld en als relikwieën gekoesterd: zijn rolstoel, zijn oogklep, zijn deken, de kussensloop waarop zijn stervende hoofd rustte, zijn eetlepel... Vlieberghs pet werd doorgegeven om onder het oorkussen van zieken te leggen.²² In 1943 nog heeft Salsmans bij Maria Vliebergh nagevraagd of er met die relikwieën inderdaad “*wondere dingen*” waren gebeurd, want “*er ronkt zoo iets*”.²³ Maar niemand heeft blijkbaar wonderen gemeld.

In elk proces van natievorming nemen voormannen een centrale plaats in. Een natie heeft blijkbaar nood aan gemeenschappelijke boegbeelden, aan tot de verbeelding sprekende helden. Helden zijn voorbeelden die oproepen tot navolging. In helden krijgt de natie een identiteit, een menselijk en een historisch gezicht. Het heldendom draagt bij tot de constructie van de natie, straalt op haar af en legitimeert vervolgens haar bestaan.

Ook in de constructie van de Vlaamse natie hebben tot mythe verheven figuren een wervende symboolfunctie gekregen. De negentiende eeuw cultiveerde historische figuren als grote Vlaamse ‘helden’: Jacob van Artevelde, Jan Breidel en Pieter De Coninck, maar ook Tijl Uilenspiegel. Vanaf de late negentiende eeuw, en vooral in het conflictueuze interbellum creëerde de Vlaamse beweging, als ‘slachtoffer’ van de Belgische constructie, haar ‘martelaars’: Jules Devos die in 1875 uit het kleinseminarie van Roeselare werd weggestuurd en de eerste martelaar van de Vlaamse studentenbeweging werd genoemd; Gerard Romsée die omwille van zijn flamingantische agitatie in 1924 de Leuvense universiteit moest verlaten; Berten Vallaeys die datzelfde jaar in Leuven door een Waals student werd neergeschoten; de dienstweigeraar Bertin Fermont die in 1933 in gevangenschap overleed; August Borms die in 1946 werd geëxecuteerd. Sommige charismatische figuren kregen de rol van ‘geestelijke leiders’ van het Vlaamse volk toebedeeld: de

21. E.G. s.j., Ter verantwoording, in: P.J. SALSMAANS s.j., *Prof. Dr. Emile Vliebergh (1872-1925). Biografische aantekeningen door P.J. Salsmans, s.j.*, Leuven, 1945, p. 6. (Volksreeks van het Davidsfonds nr. 329).

22. Een aantal van deze voorwerpen werden, samen met de papieren Vliebergh, gedeponneerd op het KADOC.

23. KADOC, Papieren Emiel Vliebergh (ongeordeerd gedeelte), Brief van Jozef Salsmans aan Maria Vliebergh, 19 juni 1943.

jezuïet Desiderius Stracke bijvoorbeeld, de dominicaan Jules Callewaert en de priester-leraar en onderpastoor Cyriel Verschaeve die ook door de Duitse propaganda met die eretitel werd voorgesteld. Frans Van Cauwelaert werd de “*Messias van Vlaanderen*” genoemd, Jozef Cardijn een “*profeet*”.

De herinnering aan grote Vlaamse helden, letterkundigen en filologen werd door een standbeeld vereeuwigd: zo bijvoorbeeld Jacob van Maerlant, Jacob Van Artevelde, Jan Breidel en Pieter De Coninck, Hendrik Conscience, Karel Ledeganck, kanunnik Jan Baptist David, Albrecht Rodenbach, Guido Gezelle en Hugo Verriest. Vliebergh kreeg geen standbeeld. Hij was geen held, geen martelaar, profeet of letterkundige. Wegens zijn ontradende houding ten opzichte van het activisme noemde men hem wel eens “*het geweten van de Vlaamse Beweging*”.²⁴ De ironie wil dat later ook Frans Daels en Lodewijk Dosfel als geweten van de Vlaamse beweging bestempeld werden.²⁵

De betekenis van Vliebergh voor Vlaanderen lag, voor wie hem gekend heeft, echter vooral in een andere orde: de bovennatuurlijke. Ook daaraan bleek Vlaanderen nood te hebben. De katholieke zijde van de Vlaamse beweging beschikte immers niet over een eigen mannelijke heilige. Wel werd de heilige Lutgardis, een benedictines die in de dertiende eeuw zou geweigerd hebben om Frans te leren, vanaf de jaren 1860 als patrones van het Vlaamse volk naar voren geschoven.²⁶ Het is geen toeval dat de jezuïeten Stracke en Reypens die de verering van Lutgardis aanmoedigden, ook de canonisering van Vliebergh hebben trachten te bewerken.

Het toeval wilde echter dat de Vlaamsgezinde priester Edward Poppe, ongeveer gelijktijdig met Vliebergh, de mannelijke leemte scheen te kunnen vullen. Al voor diens dood in juni 1924 werd de zwakke en ziekelijke Poppe, nota bene een bakkerszoon uit Temse, bijna als een heilige vereerd. De vergelijking bleef dan ook niet uit. Dosfel publiceerde onmiddellijk na Vlieberghs overlijden in de Nederlandse katholieke krant *De Tijd*: “*Van hem, evenals van E.H. Poppe, ging een*

24. Aldus M. Amter: J. SALSMAANS, *Prof. Dr. Emiel Vliebergh* [...], p. 207. Zie ook: *De Boer*, 10 januari 1925; Edward Luytgaerens tijdens de Vlieberghhulde van de Nederlandsche Vacantieleergangen op 31 augustus 1925, KADOC, Papieren Emiel Vliebergh (ongeoordend gedeelte), klad van toespraak.

25. Onder meer nog in een lezersbrief in *De Standaard*, 31 januari 1976.

26. L. GEVERS, De heilige Lutgart als ‘patrones van Vlaanderen’. Evolutie van een religieus symbool van de Vlaamse identiteit in de 19de en 20ste eeuw, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 59, 2000, nr. 1, pp. 35-44: zij toont aan dat de symboolfunctie van Lutgardis evolueerde van patrones van de Vlaamse taal, over patrones van de Vlaamse beweging tot patrones van Vlaanderen.

heilzame invloed uit. Beiden konden stormen bedaren en ongeduld breidelen. Beiden konden onderscheiden tusschen hoofd- en bijzaken (...). Beiden zagen Vlaanderen en hun volk in het licht der bovennatuurlijke waarheid. Beider sterkte was de Eucharistie (...). Beider ziel rijpte als een heerlijke vrucht, uit het vermorzeld en geplette zaad van het lichaam."²⁷ Maar er waren ook verschillen. De sterk religieus gedreven priesterdichter Poppe, die nauwelijks drieëndertig was toen hij stierf, was gekend bij het brede Vlaamse publiek. En er werd hem een mirakel toegeschreven. Vliebergh daarentegen had zich, zeker tijdens de laatste vijftien jaar van zijn leven, toch veeleer in een beperkt cultureel en intellectueel milieu bewogen.

Overeenkomstig de religieuze betekenis die aan Vlieberghs leven en sterven werd gegeven, werd voor hem op het kerkhof van de abdij van Vlierbeek bij Leuven in de zomer van 1927 een grafkapel opgericht. Ze zou enige jaren een bedevaartsoord zijn geweest.²⁸ In 1930 kwam er een Vlieberghstraat,²⁹ in 1956 volgde een Vlieberghpostzegel, honderd jaar na zijn geboorte in 1972 een herdenkingstoonstelling³⁰ en in 1976 nog een gedenkplaat aan zijn geboortehuis op de markt van Zoutleeuw. Poppe werd in 1999 zalig verklaard. Rond Vliebergh werd het stil.

PROF. DR. LEEN VAN MOLLE
KAPUCIJNENVOER 46, B-3000 LEUVEN

27. *De Tijd*, 8 januari 1925 en overgenomen in *Vlaanderen*, jg. 4, 1925, nr. 141, p. 19.

28. Ze werd gefinancierd door de Boerenbond, de Katholieke Vlaamse Landsbond en het Davidsfonds. *De Standaard* berichtte bijvoorbeeld over de bedevaarten in de kranten van 25 augustus en 2 september 1927.

29. In oktober 1998 werd die straatnaam gewijzigd in Maria Van Belstraat.

30. De initiatiefnemers van de tentoonstelling waren de Boerenbond, het Davidsfonds en de Katholieke Universiteit Leuven.